

DİLLERİN VE SÖZCÜKLERİN GEÇMİŞİ

İnsanlar birçok bölgede, farklı dillerde iletişim kuruyor. Aynı konular konuşulurken ya da yazılırken kullanılan sözcüklerde dillere göre farklılıklar olabiliyor. Peki dillerin ya da sözcüklerin hiç mi ortak noktaları yoktur sizce? İşte filoloji ve etimoloji bu konuyla ilgili çalışmalar yapan bilim dalları. Önce bu bilim dallarını tanıyalım, sonra da dillerin ya da sözcüklerin ortak noktalarına bakalım.

Filoloji; bir dilin tarihini, kültürel gelişimini, diğer dillerle olan bağlantısını yazılı kaynaklar üzerinden inceleyen bilim dalıdır. Bu bilimle uğraşan bilim insanlarıysa filolog yani dil bilimci denir.



Kil tablet

Filoloji bilimi, arkeolojik kazılarda çıkarılan bir çeşit kâğıt olan papirüs, kil tablet ya da yazıt gibi tarihî eserlerde bulunan metinler üzerinde çalışır. Bu metinlerin yazıldığı zamanlardaki yaşam koşullarını ve insan ilişkilerini göz önünde bulundurup bu metinlerde anlatılmak istenenleri açıklamak için uğraşır. Tüm bunları yaparken elbette diğer bilimlerden de yararlanır. Dil bilimi; tarih ya da eski yazı biçimlerini inceleyen paleografi bunlardan bazıları.

Dil bilimi yazılı metinlerle birlikte konuşma dilini de inceler. Dilin ses, biçim, cümle dizilimi, yapısı ve tarihsel gelişimi gibi özellikleri üzerine çalışır.



Filolojinin ne olduğunu öğrendik. Şimdi sıra etimolojide!

Etimoloji ya da köken bilimi, sözcüklerin kökenlerini inceler. Bu bilimle ilgilenen bilim insanlarına etimolog yani köken bilimci denir.

Etimoloji, bir sözcüğün kökenini incelerken sözcüğün hangi dile ait olduğunu, geçirdiği değişiklikleri, ne zaman ortaya çıktığını ve ilk hangi yazılı metinde görüldüğünü araştırır. Gerektiğinde gerçek anlamına ulaşabilmek için diğer dillerle de karşılaştırır.

Bir sözcüğün kökeni hakkındaki bilgiler, kuralları olan belli bir sisteme göre kaydedilir. Böylece etimoloji sözlükleri oluşturulabilir. Gelin, şimdi "popüler" sözcüğünün kökenini inceleyelim.

POPÜLER

Tarihçe

Sözcüğün görüldüğü en eski Türkçe kaynak, Ahmed Rasim'in 1899 yılında yazımını tamamladığı Şehir Mektupları adlı kitabıdır.

Köken

Fransızca halka uygun, halkın sevdiği anlamına gelen *populaire* sözcüğünden dilimize geçmiş. Kökeni Latince halk, kamu anlamına gelen *populus* sözcüğünden türetilen *popularis* sözcüğü.

Birkaç sözcüğün kökenini inceleyerek hangi dillerle bağlantılı olduğunu, diğer dillerde hangi anlamlara geldiğine bakalım.



SATRANÇ

Arapça tanınan oyun anlamına gelen *şatranç* sözcüğünden dilimize geçen bu sözcük aslında Sanskritçe *caturaṅga* sözcüğünden alıntı. *Caturaṅga*, dört anlamındaki *catur* ile kol, uzuv anlamındaki *aṅgam* sözcüklerden oluşmuş. Bu sözcük; filler, savaş arabaları, piyadeler ve süvarilerden oluşan ordu düzeninden uyarlanmış. Bu ordu düzeni size de satranç taşlarını anımsattı mı?

EŞOFMAN

Spor yaparken kullanılan giysilerin adı olan bu sözcüğün anlamı aslında spordan önce ısınma hareketleri yapmak anlamına geliyor. Fransızca ısıtmak anlamına gelen *chauffer* sözcüğünden türetilerek ısınma hareketi olmuş. Dilimize geçince eşofman giysisi yerine sadece eşofman demişiz.

TROMPET



Askerî borazan anlamındaki İtalyanca *trompetta*, Fransızca *trompette* sözcüklerinden dilimize geçmiş. İtalyancada boru anlamındaki *tromba* sözcüğünün küçültme hâli yani trompet sözcüğünün anlamı için borucuk diyebiliriz.

KALEM



Dilimize Arapçadan geçmiş. Anlamı, ağaçtan yapılmış yazma aracı olan *kalām* sözcüğünden geliyor. Aslında bu sözcük Eski Yunanca *kálamos* yani kamıştan türemiş. Kamış, yazı yazmak için kullanılan araçlardan biridir ve günümüzde de güzel yazı yazma sanatı için kullanılmakta.

MERCEK



Kendi dilimizdeki mercimekten türetilmiş. Mercelerin biçimi mercimeğe benzediğinden bu adı almış. Kökenine bakıldığında mercimek, Farsça *mardumak* yani göz bebeği, lens anlamındaki sözcükle eş kökenli.